

Ivan Platovnjak

Razveza in poroka razvezanih kot vstopanje v zavzeto življenje s Kristusom in Cerkvijo?

Članek je v angleščini objavljen v *Bogoslovnem vestniku* 75 (2015) 3, 475–486. Dosegljiv je na spletu: http://www.teof.uni-lj.si/uploads/File/BV/BV_2015_03/06_Ivan%20Platovnjak%20-%20Divorce%20and%20Remarriage%20of%20the%20Divorced.pdf

Razveza je ena izmed najtežjih preizkušenj v življenju zakoncev. Kakor pravi Helena Rešič Granda (2013, 7), je razveza »praviloma vsaj za enega od zakoncev življenjski poraz«. Ob tem se postavlja temeljno vprašanje: Se zato glede na duhovno izkustvo razvezanih in poročenih razvezanih zakoncev življenje s Kristusom in Cerkvijo prekine? Ali pa raje poglobi? Odgovor predstavlja velik izziv za pastoralo razvezanih. Cerkev je namreč poklicana, da pomaga vsakemu človeku, še posebej, če je v stiski. To vključuje pomoč tistim, ki so razvezani – med temi se nekateri želijo znova poročiti ali pa so se že – in te pomoči v okviru obstoječe pastorale ne morejo najti.

Dosedanje teološke razprave in pastoralna praksa kažejo, da glede na obstoječe kanonsko pravo Katoliška cerkev pomanjkljivo naslavlja stiske in hrepenenja razvezanih.¹ Ni namreč dovolj, da Cerkev aplicira zgolj določene odlomke Božje besede (Lk 16,18; Mr 10,11; Mt 19,9), cerkvene dokumente in tradicijo. Potrebno je prisluhniti tudi razvezanim. Kot spodbuja papež Frančišek, je Cerkev zavezana prisluhniti vsem z vso Božjo spoštljivostjo in ljubečo pozornostjo (Papež Frančišek 2014, 171). Temu vodilu sledi Sinoda o družini. V prvem vprašalniku sinode je bilo zelo poudarjeno poslušanje vseh izkušenj družin – posebej še teh, kjer je navzoč neuspeh, poraz, ranjenost ipd. (Bahovec 2014, 457-459).

Kakšna naj bo torej teologija in praksa Cerkve, da bo do razvezanih obveljala živa drža obzirnosti, spoštljivosti in ljubezni pred mrtvo črko prava?

Prvi del pričujoče razprave v odgovor na to vprašanje predstavlja rezultate spletne ankete o razvezanih in Cerkvi, ki jo je avtor izvajal med razvezanimi zakonci od maja do julija 2015 (Anketa 2015).² Na anketo je začelo odgovarjati 252 anketiranih. Ker so nekateri odgovorili le na nekaj vprašanj, smo v analizo vključili 184 anketirancev, ki so odgovorili na večino vprašanj. Od tega jih je bilo 42 moških in 127 žensk (15 jih ni odgovorilo na to vprašanje).

Med anketiranci je samo 21 razvezancev, ki so se po razvezni znova poročili le civilno. Na tej stopnji raziskave anketa ni mogla doseči večjega števila civilno poročenih razvezancev.

V drugem delu študije pa avtor s pomočjo teologije duhovne rasti razvije tri predloge za pastoralo razvezanih: izboljšati spoštljivo sprejemanje razvezanih, izboljšati ugotavljanje ničnosti zakonske vezi; omogočiti pot pokore in odpuščanja, ki upošteva »poraz« v duhovni rasti.

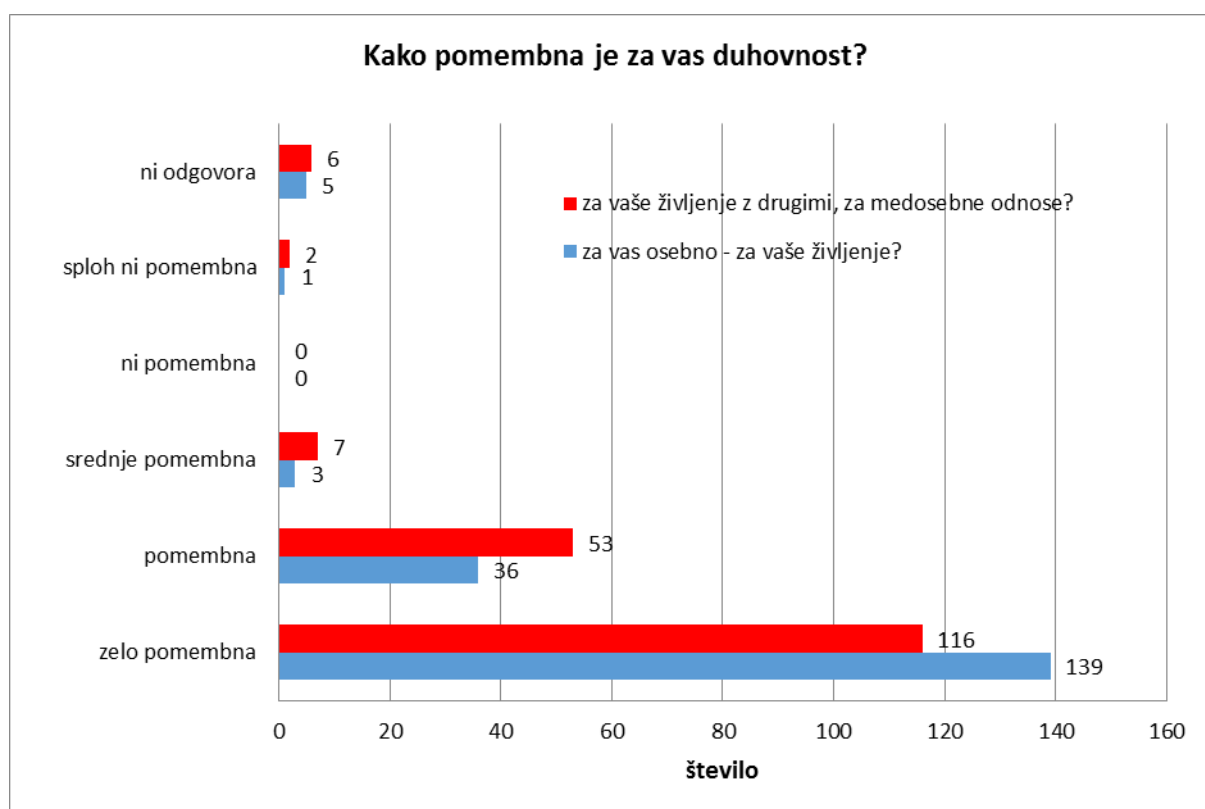
¹Npr.: Cereti 2009; Cumunità di Caresto. 2001. 2003. Hearing 2000; Kasper 2014; Leonard 2013; Schönborn 2009; Slatinek 2005. 2015; Ratzinger 2014.

² Spletna anketa obsega 27 vprašanj in 88 spremenljivk. Zaradi omejitve obsega razprave bomo analizirali le 9 vprašanj.

1. Rezultati ankete

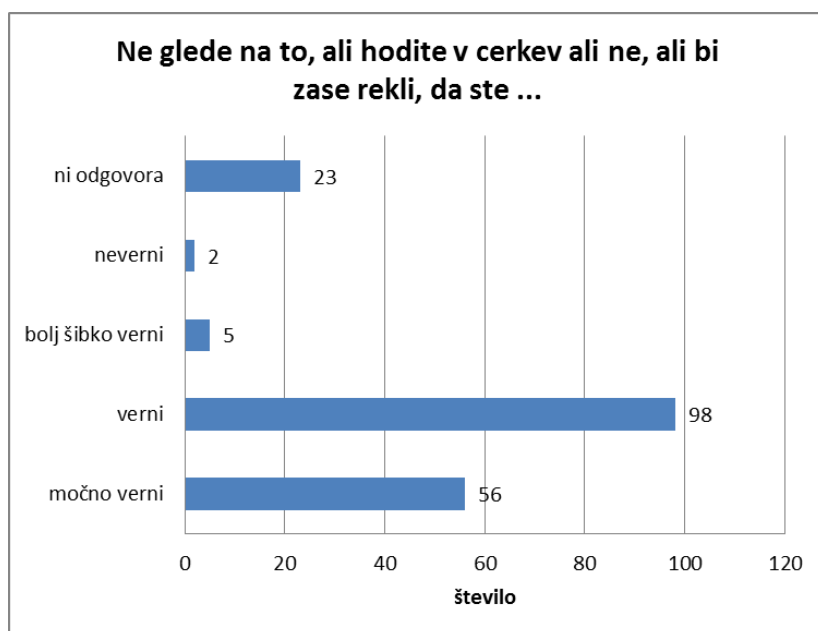
1.1 Duhovno življenje

Za večino anketiranih je duhovnost zelo pomembna. Na vprašanje: »Kako pomembna je za vas duhovnost za vaše osebno življenje?«, je velika večina (139 anketirancev od 179, ki so odgovorili na to vprašanje) odgovorila, da jim je zelo pomembna. Tudi na vprašanje, kako je zanje pomembna duhovnost za življenje z drugimi, za medosebne odnose, jih je 116 odgovorilo, da jim je zelo pomembna (Graf 1).

Graf 1: Kako pomembna je za vas duhovnost?

Večina anketirancev je vernih (Graf 2). Med njimi je precej zelo vernih. Anketni odgovori odsevajo torej duhovna izkustva in razmišljanja tistih, ki so pripravljene narediti nekaj več za svoje versko življenje in osebno rast.

Graf 2: Ne glede na to, ali hodite v cerkev ali ne, ali bi zase rekli, da ste ...

1.2 Vpliv razveze na duhovno življenje

Vprašanje: »Kako je vaša razveza vplivala na vaš pogled na duhovno življenje?« je spodbudilo anketirance, da to na kratko izrazijo. Z nekaj besedami ali pa z več stavki je odgovorilo 160 anketirancev. Odgovore je moč razporediti na deset vidikov.

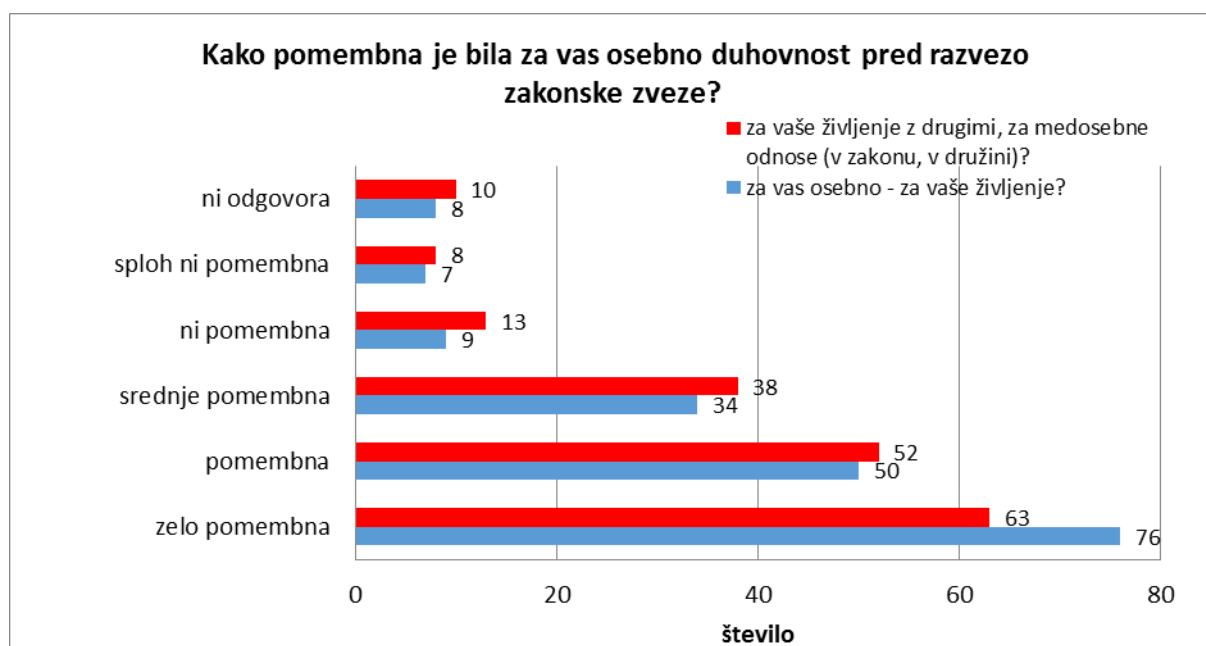

Graf 3: Kako je vaša razveza vplivala na vaš pogled na duhovno življenje?

46 anketirancev je poudarilo (Graf 3), da je razveza zelo ali pa precej vplivala na njihovo iskanje duhovnosti in njeno poglobitev. 23 anketirancev je menilo, da jim je razveza pomagala, da so bolj poglobili odnos do Boga, Jezusa. 15 anketirancev je postopoma našlo globlji in bolj zavzet odnos do Jezusa Kristusa. Nekateri (13 anketirancev) pred razvezo niso imeli časa za duhovnost ali pa je bila zanje na stranskem tiru. Drugim (7 anketirancev) pa je prej sozakonec onemogočal, da bi duhovnost lahko svobodno živeli. Po razvezi so za to našli čas oz. jih je stiska primorala k temu, da so začeli z vso močjo iskati nove »vire« za nadaljnjo pot. To je poudarilo 6 drugih anketirancev, ki so zapisali, da so zaradi razveze začeli iskati nove temelje svojemu nadaljnjemu življenju. 6 anketirancev je tudi poudarilo, da je začelo po razvezi počasi odkrivati zdravilno moč odpuščanja in pot celjenja ran, ki jih je povzročila razveza. Razveza je 13 anketirancev tudi spodbudila, da so začeli delati na sebi, poznavati sebe, se sprejemati, spoštovati.

Le 16 anketirancev je napisalo, da razveza ni imela nobenega vpliva na njihovo duhovnost, ne pozitivno ne negativno. Dvema od teh je razveza povzročila omejitev prejema obhajila, desetim pa neizmerno bolečino, odtujenost, poraz, polom in duhovno smrt.

Odgovori na vprašanje: »Kako pomembna je bila za vas osebno duhovnost pred razvezo zakonske zveze?« pokažejo (Graf 4), da je bila za skoraj polovico anketirancev tudi takrat duhovnost pomembna (76 anketirancev od 176, ki so odgovorili), toda precej manj kot po razvezi. Enako velja za pomen duhovnosti za njihovo življenje z drugimi in medosebne odnose v zakonu in družini (Graf 4).

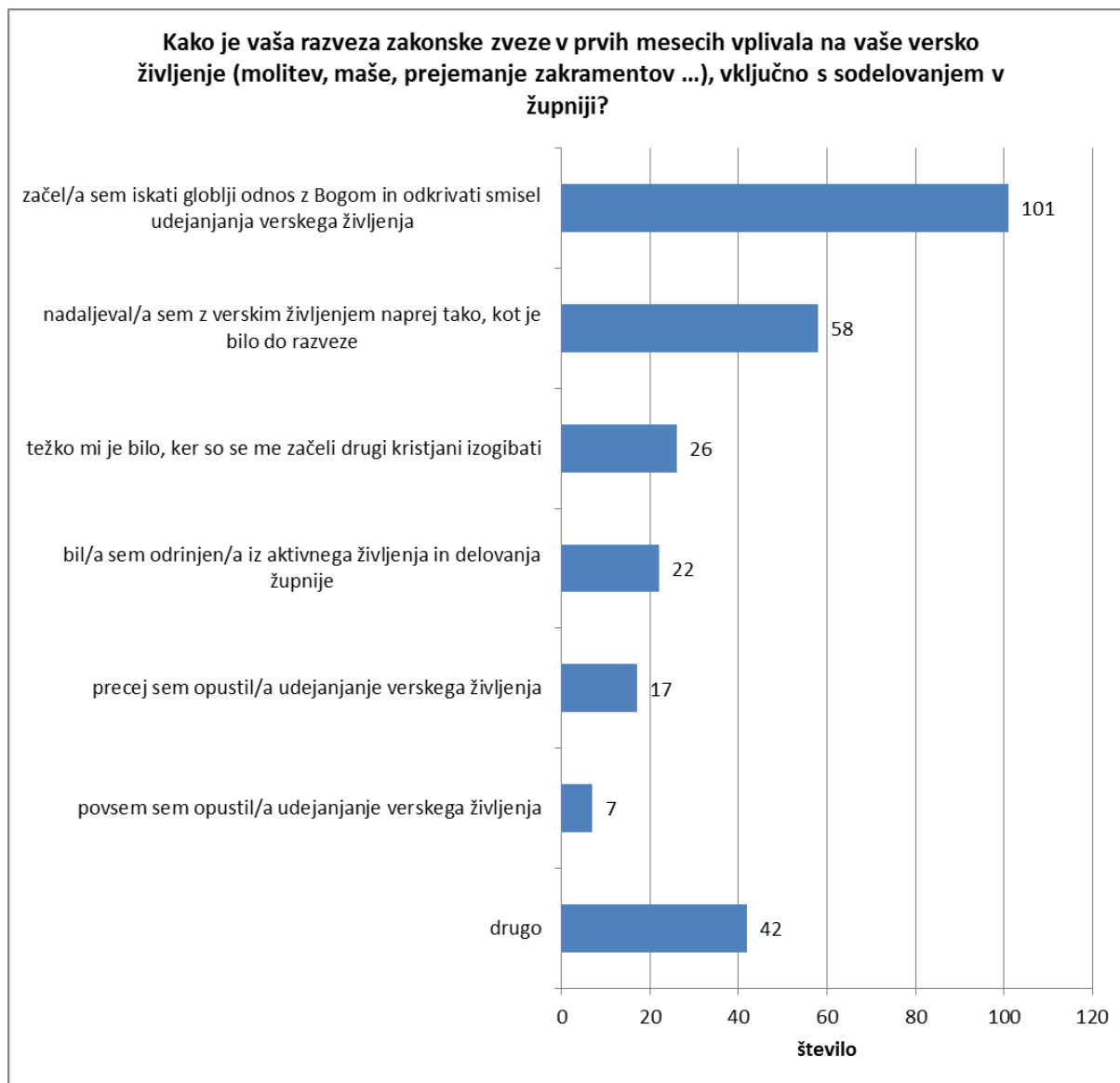

Graf 4: Kako pomembna je bila za vas osebno duhovnost pred razvezo zakonske zveze?

Pozitiven vpliv razveze na duhovno rast potrjujejo odgovori na anketno vprašanje. »Kako je vaša razveza zakonske zveze v prvih mesecih vplivala na vaše versko življenje (molitev, maše, prejetje zakramentov ...), vključno s sodelovanjem v župniji?« (Ker so lahko izbrali dva odgovora, je vseh odgovorov 273.) Večina (101 odgovorov od 184 anketirancev, ki so odgovorili) pravi: »Začel/a sem iskati globlji odnos z Bogom in odkrivati smisel udeležanja

verskega življenja.« 58 odgovorov pravi: »Nadaljeval/a sem z verskim življenjem tako, kot je bilo do razveze.« (Graf 5) Večina razvezanih po razvezi ne samo nadaljuje s svojim dosedanjim verskim življenjem, temveč ga celo poglobi.

Precej razvezanih (še posebej civilno poročenih razvezanih zakoncev) doživlja, da se jih drugi kristjani začnejo izogibati (26 odgovorov) ali pa so izrinjeni iz delovanja v župniji (22 odgovorov). Tako se pogosto zgodi, da mnogi poglobijo ali vsaj ohranijo odnos z Jezusom, toda svojega mesta v Cerkvi več ne najdejo.

Graf 5: Kako je vaša razveza zakonske zveze v prvih mesecih vplivala na vaše versko življenje (molitev, maše, prejemanje zakramentov ...), vključno s sodelovanjem v župniji?

1.3 Želje

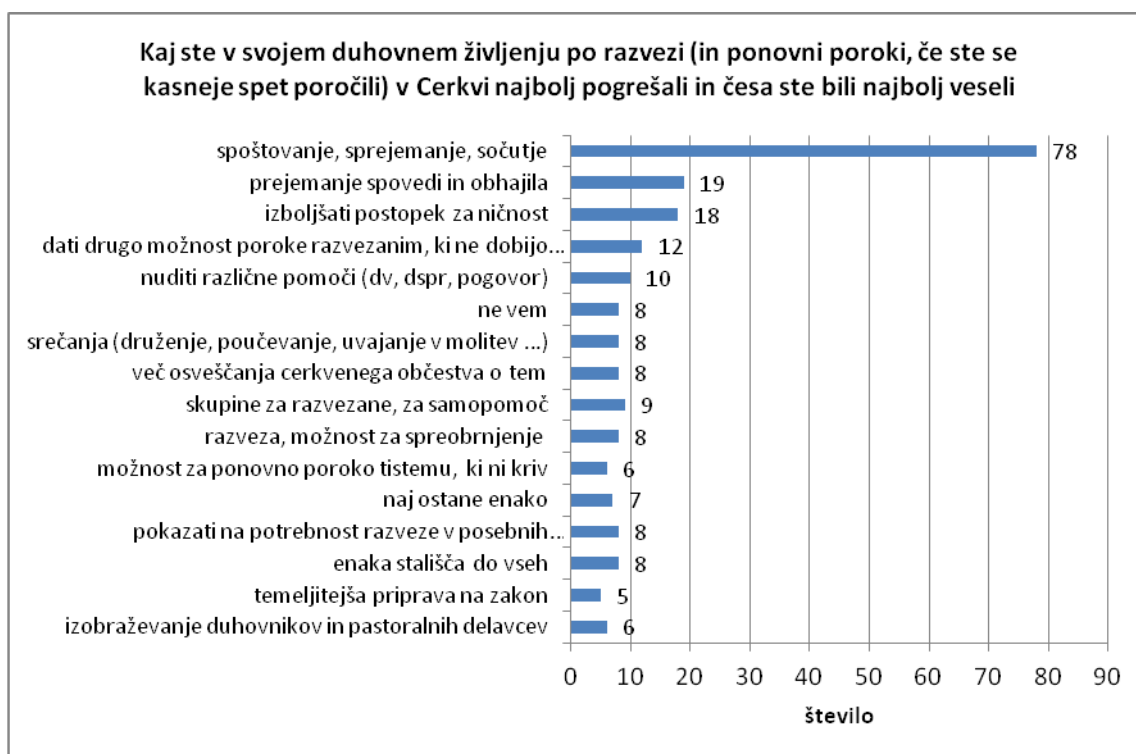
O svojih željah glede osebnega življenja, Cerkve in sprememb so anketiranci posredno spregovorili ob vprašanju: »Kaj ste v svojem duhovnem življenju po razvezi (in ponovni poroki, če ste se kasneje spet poročili) v Cerkvi najbolj pogrešali in česa ste bili najbolj veseli?« Večina je pogrešala, da bi jih duhovniki in drugi člani občestva sprejeli. Pogrešali so tudi, da bi duhovniki govorili več (ali sploh govorili) o stanju razvezanih. Po njihovem mnenju ti skoraj nikoli ne ozaveščajo svoje župnijske skupnosti o evangeljskem odnosu do tistih razvezanih in civilno poročenih, ki niso mogli dobiti ničnosti prve zakonske vezi. Najbolj jih boli, da duhovniki govorijo samo o idealnih družinah, nič pa o zakonskih in družinskih stiskah in porazih. Podobno tudi verski časopisi in revije. Veliko razvezanih in civilno poročenih razvezanih pogreša skupine, kjer bi se lahko srečevali in bili slišani (kot je npr. Skupina SRCE)³. Mnogi civilno poročeni razvezani zelo pogrešajo možnost sprejemanja zakramentov spovedi in obhajila.

Želje razvezanih nam še posebej pokažejo odgovori na 15. anketno vprašanje: »Kaj predlagate, da naj se spremeni v odnosu Cerkve do razvezanih zakoncev ter razvezanih in ponovno poročenih?« Vsak anketiranec je lahko na kratko napisal svoje predloge, ki jih je bilo možno razporediti v šestnajst najbolj pogostih (Graf 6).

78 vprašanih je poudarilo, da si predvsem želijo biti spoštovani in sprejeti ter deležni sočutja, pozornosti, poslušanja in razumevanja. Hrepenijo po tem, da bi se duhovniki in člani občestva zavedali, da vsak izmed njih nosi svojo sveto zgodbo in da ni mogoče posploševati. Vsak razvezani je kot Božja podoba. Kot Božji otrok je vreden vsega spoštovanja. Pomembno je, da se o njih govori v duhu evangelija. Najhujši je občutek, da so drugorazredni in da sedaj ne spadajo več v občestvo kristjanov.

Prav tako si želijo, da bi se izboljšal in ustrežneje uredil postopek za ugotavljanje ničnosti zakonske zveze. Veliko bi jim pomenila možnost, da bi lahko prejeli spoved in obhajilo. Nekateri so zapisali, da hrepenijo po tem, da bi se dala razvezanim, ki ne dobijo ničnosti, nova možnost poroke. Pričakujejo tudi različne oblike duhovne pomoči. Te oblike so duhovne vaje, pogovori, duhovno spremljanje. Želijo imeti več možnosti za srečanja, druženja, uvajanje v molitev in predavanja (Graf 6).

³ Skupina za Razporočene v Cerkvi. Več glej: <http://srce.rkc.si/>.

Graf 6: Kaj ste v svojem duhovnem življenju po razvezi (in ponovni poroki, če ste se kasneje spet poročili) v Cerkvi najbolj pogrešali in česa ste bili najbolj veseli

Glede na pravkar analizirane odgovore je mogoče povzeti, da za večino veljajo vrstice ene izmed anketirank: »Razveza mi je pomagala pri osebni duhovni rasti. Do tako poglobljenega odnosa z Gospodom, spoznanja pomembnosti odpuščanja brez te preizkušnje ne bi prišla.« (Anketa 2015) Drugače rečeno, Božji Duh deluje (tudi) v življenju razvezanih in jih blagoslavlja s svojimi darovi. Nihče ne more sam iz sebe vztrajati v dobrem ter človeško in duhovno rasti. Vstopanje v življenje s Kristusom in Cerkvijo je mogoče le v moči Svetega Duha (Jn 15).

2. Predlogi za pastoralo

Zgornja analiza je nakazala, da je Božji Duh dejavno navzoč v življenju večine razvezanih zakoncev. Še več, velika večina je izkusila, da jih je »poraz« zakonskega življenja v moči Duha spodbudil, da so začeli več delati na sebi in odnosu do Kristusa in Cerkve. Mnogi so sicer doživeli nerazumevanje od duhovnikov in članov cerkvenega občestva, a kljub temu občestva niso zapustili. Od Cerkve so se oddaljili predvsem tisti, ki niso dobili ničnosti zakona in so se lahko poročili le civilno.

Iz analiziranih želja in tudi izkušenj delovanja Duha v življenju anketirancev je mogoče razviti tri predloge za pastoralo razvezanih: izboljšati spoštljivo sprejemanje; izboljšati ugotavljanje ničnosti zakonske vezi; omogočiti pot pokore in odpuščanja, ki upošteva »poraz« v duhovni rasti.

2.1 Izboljšati spoštljivo sprejemanje

Rezultati ankete kažejo, da si razvezani najbolj želijo spoštljivega razumevanja in sprejemanja s strani duhovnikov in cerkvenega občestva. To Cerkev vsaj v teoriji že ponuja. Tisti, ki živijo sami po razpadu zakona, že zaradi zvestobe svoji zakonski obljubi »zaslužijo posebno spoštovanje od Cerkve« (Doré 2004, 190). Vendar pa tudi civilno poročeni razvezani zakonci morda bolj kot teorijo potrebujejo dejansko ljubeče in spoštljivo sprejemanje (Janez Pavel II. 1982, 84). Glede na nauk Cerkev teh zakoncev ne izključuje (KKC 1665). Vendar pa dejstva kažejo, da je obsojanje teh zakoncev močno prisotno kljub cerkvenim spodbudam (Anketa 2015). V tej luči Joseph Doré (2004, 191), nadškof v Strasbourgu, naroča svojim duhovnikom: »Vabim posebej vse dušne pastirje, naj se kar se da potrudijo, da bi kristjani prerasli vse predsodke ter da pomagajo ponovno poročenim najti mesto v krščanskem občestvu.« Zato je prvi predlog ta, da pastoralo razvezanih najprej vodi neskončno in zastonjsko usmiljenje Očeta (Lk 6,36) ter pastoralna ljubezen Jezusa Kristusa do vsakega človeka (Jn 10.13–17).

2.2 Izboljšati ugotavljanje ničnosti zakonske vezi

Cerkvena sodišča pomagajo razločevati, kaj je Bog združil in česa ni. Če je eden od zakoncev vstopil v zakrament zakona popolnoma zavestno in zrelo, drugi pa ne, njun zakon ni veljaven zakrament, ker ni bilo pravega namena pri enem od njiju. Drugi sozakonec za to oviro nima nobene odgovornosti. »Cerkvena sodišča tako opravljajo službo Gospodovega usmiljenja do vseh, ki niso več vezani na neobstoječ ali propadel zakon. Rešijo jih nesreče za vse življenje.« (Lovše 2015)

Analiza izkušenj pa kaže, da je potrebno izboljšati postopek za ugotavljanje ničnosti zakonske privolitve. Pomoč Cerkve, ki se omeji predvsem na ugotavljanje ničnosti ali veljavnosti zakonske privolitve, ni dovolj. Tudi če se pri nekom ugotovi ničnost, s tem še ni osvobojen vsega tistega, kar je doživel v »navidezni« zakonski zvezi. Dokler ne bo celostno odpustil/a in predelal/a vsega doživetega, ne bo mogel/a na novo pot v resnični svobodi. »Nični zakon« ni bil samo neka pravna formalnost. Šlo je za konkretno življenje, ki je pustilo v telesu, duši in duhu, spominih in čustvih najrazličnejše in mestoma tragične izkušnje. Tega zgolj pravna cerkvena sodba o ničnosti ne more razrešiti. Teh težav se zaveda tudi nadškof Joseph Doré (2004, 190), zato poudarja: »Pastorala Cerkve – ki jo prizadene vsak zakonski neuspeh – mora zagotoviti kraje, kjer so te osebe lahko sprejete, jih nekdo posluša in spremlja, da bi lahko ozdravili vse svoje ranjenosti ter jim pomaga poiskati človeško in duhovno ravnovesje in njihovo pravo mesto v krščanski skupnosti.«

Ničnostna sodba bo dala prave sadove takrat, ko bo razvezana oseba, ki prosi zanjo, vstopila tudi v primeren program celostne pomoči. Program naj bi bil dolg vsaj toliko, kot traja postopek ugotavljanja ničnosti. Takšen program bi omogočil pot do celostnega odpuščanja ter človeškega in duhovnega zorenja. Na ta način bo več možnosti, da bo ta oseba po dobljeni ničnostni sodbi lahko bolj odgovorno stopila na pot nove zakonske vezi. Manj bo tudi možnosti, da bi se ponovila drama prve zakonske vezi (Monbourquette 2007).

2.3 Omogočiti pot pokore in odpuščanja⁴

Vsak od razvezanih doživlja razvezo drugače. Za nekoga je to »poraz« vseh življenjskih upov, sanj in želja, ki jih je stavil v zakon in v sozakonca. Za drugega pa je to rešitev iz pekla, v katerem je živel sam in njuni otroci (Anketa 2015). Vsakdo, ki je prejel zakrament svetega zakona, je verjel, da je to njegova prava pot življenja in da bo njegov zakon uspel. Zato smemo reči, da je razveza neke vrste »poraz«. Seveda se vsak na svoj način sooča s tem svojim »neuspehom«.

Zgornja analiza duhovnih izkušenj je pokazala, da so mnogi razvezani izkusili resničnost duhovne rasti preko »poraza«. Današnja teologija duhovnosti tako pogosto in pravilno govori o tem, da »poraz« spada na pot življenja in da ga ne moremo (in morda ne smemo) izključiti od nje. Zato je vsako zavračanje te realnosti nesprejemljivo in neskladno s pristno krščansko duhovnostjo. Vendar pa mora »neuspeh« biti predelan, preden je lahko sprejet. Pomembno je, da »poraza« ne poistovetimo s propadom. Z njim je samo prišlo do konca nečesa, kar nima več prihodnosti. Po porazu lahko človek svoj pogled usmeri v novo smer, v smer resnične svobode in večje polnosti življenja (Dienberg 2006, 58; Grün in Dufner 2006).

Ena prednostnih nalog pastoralnega prizadevanja je pomagati ljudem pri njihovem stalnem spreobračanju preko zavestnega in podzavestnega odkrivanja resnične podobe Boga ter odločanja za življenje v skladu z njo (Priatelj 2012, 169). Zato se je na tem mestu potrebno vprašati, ali pastora uporablja vse možnosti duhovne preobrazbe, ki jih daje Bog vsakemu človeku, tudi razvezanemu, ki ne more doseči ničnosti zakonske vezi. Kaj lahko naredi pastora, da bi vsak razvezani, ki to želi, lahko živel novo zakonsko zvezo v občestvu s Cerkvijo in obhajal zakramente? Skratka, kako naj imajo besede in dejanja Cerkve težo v današnjem času (Rožič 2013)?

Možnost konkretne poti pokore in odpuščanja, ki jo predlaga *Sinodalno sporočilo* je lahko učinkovita pomoč vsem razvezanim, ki ne morejo dobiti ničnosti. Na ta način bi jim cerkvena pastora pomagala, da stopijo na pot človeške in duhovne preobrazbe in postanejo priče zastojnega Božjega usmiljenja in ljubezni. Tako bi se praksa Katoliške cerkve približala pastoralni pravoslavne Cerkve. Pravoslavne Cerkve dajejo zakoncem, ki doživijo smrt prvega zakona, možnost drugega in polnega življenja v njenem občestvu. Ker razumejo in upoštevajo človeške slabosti ter verujejo, da kesanje omogoča nov začetek, dopuščajo drugi zakon. Zakrament prvega zakona ne razglasijo za ničnega, temveč moralno ali versko (duhovno) mrtvega. Razvezani zakonec se lahko po opravljeni pokori znova poroči. Toda obred poroke je na nižji ravni kot prvi in tudi drugačen (Mateljan 2008, 60-63).

⁴To je tudi eden izmed predlogov Sinodalnega sporočila (2015, 52): »Drugi so se izrekli za pristop k evharistični mizi, a ne posplošujoči sprejem, in sicer v nekaterih posebnih okoliščinah in pod natančno določenimi pogoji, predvsem če gre za nepovratne primere in obstajajo moralne obveznosti do otrok, ki bi po krivici trpeli. Pred morebitnim pristopom k zakramentom bi morali prehoditi spokorno pot, ki jo določi krajevni škof. To vprašanje pa je treba še poglobiti, pri čemer je treba natančno preudariti razlikovanje med objektivnim stanjem greha in olajšujočimi okoliščinami: 'Prištevnost in odgovornost za kako dejanje morejo zmanjšati ali celo odpraviti (...) psihični ali družbeni dejavniki' (KKC 1735).«

Sklep

Je torej razvezo in poroko razvezanih mogoče razumeti kot vstopanje v zavzeto življenje s Kristusom in Cerkvijo? Pričujoča študija je pokazala, da kljub omejujoči cerkveni pastoralni razveza mnogim predstavlja proces vstopanja v globlje duhovno življenje. Pri veliki večini anketirancev se je to uresničilo tako, da so sprejeli svoj »poraz« ter začeli delati na svoji duhovni rasti. Še več, iz izkušenj in želja anketirancev je bilo moč razviti tri predloge za cerkveno pastoralo: (1) izboljšati spoštljivo sprejemanje; (2) izboljšati ugotavljanje ničnosti zakonske vezi; (3) omogočiti pot pokore in odpuščanja.

(1) Duhovne izkušnje anketirancev izzivajo cerkveno pastoralo k bolj zavestnemu trudu za spoštljivo razumevanje in sprejemanje vseh razvezanih. Temeljno držo pastore navdihuje neskončno usmiljenje Očeta in ljubezen Jezusa Kristusa do vsakega človeka. Vodi jo zavedanje, da je pot Cerkev vedno in najprej konkreten človek (Janez Pavel II. 1979, 14). Pot Cerkev je torej tudi razvezana in pa civilno poročeno razvezana oseba.

(2) Izkušnje razvezanih kažejo na potrebo po izboljšanju postopka ugotavljanja ničnosti zakonske vezi. V kolikor bo dopolnjen s programom za celostno odpuščanje in preobrazbo, jim bo še v večjo pomoč za nadaljnjo življenjsko pot. Tako bo lahko njihov »poraz« postal prelomnica v osebni, skupni in duhovni rasti.

3) Civilno poročeni razvezani, ki niso dobili ničnosti, hrepenijo po možnosti, da bi prejeli zakrament sprave in evharistije. Zanje in vse druge, ki ne morejo dobiti ničnosti, bi cerkvena pastoralna morala izdelati določeno pot pokore in odpuščanja, ki bi preprečevala možnost zlorabe (npr.: razvezani mora izpolnjevati vse zakonsko določene obveznosti do otrok in skupnega premoženja s sozakoncem iz prvega zakona). Kdor bi stopil na to pot, bi dobil cerkveno dovoljenje za življenje v novem zakonu. Živel bi v polnem občestvu s Cerkvijo in smel prejemati obilnejše Božje življenje preko zakramentov. Pri izdelavi te poti bi lahko bila v pomoč praksa pravoslavne Cerkev, kar bi koristilo tudi ekumenskim prizadevanjem.

S pastoralo, ki bi dejavno gradila na omenjenih treh predlogih prenove, bo Cerkev omogočila razvezanim, da vedno bolj vstopijo v dejavno pričevanje o Božji ljubezni. Kdor izkusi, da ga je rešilo nedoumljivo in zastojno Božje usmiljenje, ne more biti več mlačen kristjan (Raz 3,16). Pastoralna razvezanih bo obrodila sad, v kolikor bo sledila Božjemu Duhu. Duh nenehno kliče vso Cerkev (Raz 2–3), da duhovno razločuje, kje in kako Bog deluje. Iz duhovnega poslušanja in razločevanja bo Cerkev vedno bolj spoznavala, kako naj z Duhom sodeluje in razvezanim učinkovito pomaga.

Reference:

Anketa. 2015. Anketa o razvezanih in Cerkvi. Osebni arhiv avtorja.

Bahovec, Igor. 2014. Izzivi vaticanskega pripravljalnega dokumenta sinode o družini: o pogledih na družino in o dinamiki sinodalnega dela. *Bogoslovni vestnik* 74, št. 3: 449–460.

Cereti, Giovanni. 2009. *Divorziati risposati, un nuovo inizio é possibile?* Assisi: Cittadella Editrice.

- Cumunità di Caresto. 2003. *Un cammino cristiano per i seperati. Situazioi matrimoniali difficili*. Milano: Gribaudo.
- Cumunità di Caresto. 2001. *Un cammino spirituale per i divorziati risposati*. Milano: Gribaudo.
- Dienberg, Thomas. 2006. Vivere la vita spiritualmente. Trasformare la vita per vivere in pienezza. V: Istituto di Spiritualità di Münster, ed. *Corso fondamentale di spiritualità*, 13-101. Brescia: Editrice Queriniana.
- Doré, Joseph. 2004. Navodila za pastoralo ločenih in ponovno poročenih ločenih. *Cerkev v sedanjem svetu* 38, št. 4: 190-191.
- Grün, Anselm in Dufner, Meinrad. 2006. *Duhovnost od spodaj*. Maribor: Slomškova založba.
- Hearing, Bernard. 2000. *Pastorale dei divorziati, una strada senza uscita?*. Bologna: EDB.
- Janez Pavel II. 1979. *Okrožnica Redemptor Hominis*. Cerkevni dokumenti 2. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- Janez Pavel II. 1982. *Apostolsko pismo o družini*. Cerkevni dokumenti 16. Ljubljana: Slovenske rimskokatoliške škofije.
- Katekizem katoliške Cerkve*. 2008. Ljubljana: Družina.
- Kasper, Walter. 2014. *Evangelij družine in nova evangelizacija Evrope*. Celjska Mohorjeva družba in Škofija Celje.
- Leonard, Andre-Joseph. 2013. *Srečanje ljubezni in resnice. Pot upanja za ločene in/ali znova poročene kristjane*. Ljubljana: Založba Emanuel.
- Lovše, Viljem. 2015. Razvezani hodimo skupaj z vstalim Kristusom. 18. maj. [Http://www.jezuiti.si/?p=15750](http://www.jezuiti.si/?p=15750)[Http://www.jezuiti.si/?p=15750](http://www.jezuiti.si/?p=15750) (pridobljeno, 10. junija 2015).
- Mateljan, Ante. 2008. Sakrament ženidbe u pravoslavlju. Povijesti teologija svete tajne braka. *Crkva u svijetu* 43, št. 1: 35–66.
- Monbourquette. Jean. 2007. *Kako odpustiti? Odpustiti, da bi ozdravel. Ozdraveti, da bi odpustil*. Maribor: Slomškova družba, Slomškova založba.
- Papež Frančišek. 2014. *Apostolska spodbuda Veselje Evangelija*. Cerkevni dokumenti 140. Ljubljana: Družina.
- Prijatelj, Erika. New approaches to adult catechesis. *Studia pastoralne* 8, št. 8: 161–172.
- Ratzinger, Joseph. 2014. Zur Frage nach der Unauflöslichkeit der Ehe. Bemerkungen zum dogmengeschichtlichen Befund und zu seiner gegenwärtigen Bedeutung. V: Joseph Ratzinger. *Gesammelte Schriften*, zv. 4. Einführung in das Christentum, str. 600–621. Freiburg: Herder Verlag.
- Rešič Grand, Helena. 2013. Ustanovitev, vključevanje v Cerkev na slovenskem in širitev skupine SRCE. V: Ribič, Igor, ur. *Življenje je dar, srce je pot. Zbornik ob deseti obletnici ustanovitve skupine SRCE*, 7-10. Ljubljana: Skupina SRCE.
- Rožič, Peter. 2013. Dire quelque chose qui compte: de la méthode d'immanence de Blondel à la théologie fondamentale de Lubac. *Bogoslovska smotra* 83, št. 4: 743–762.

Schönborn, Christoph. 2009. *Duhovnikova sreča. Po stopinjah arškega župnika*. Ljubljana: Marijina kongregacija. Str. 92–100.

Slatinek, Stanislav. 2005. *Zakon, ki ga ni bilo*. Maribor: Slomškova založba.

Slatinek, Stanislav. 2015. *Izgubljeni prstan. Kako pomagati ločenim in znova poročenim kristjanom*. Maribor: Ognjišče in Slomškova založba.

Tretje izredno splošno zasedanje škofovske sinode. 2015. *Sinodalno poročilo. Pastoralni izzivi družine v kontekstu evangelizacije*. Cerkevni dokumenti 145. Ljubljana: Družina.

Povzetek:

Razveza je ena izmed najtežjih življenjskih preizkušenj in predstavlja vsaj za enega od zakoncev poraz. Se zato za razvezane in ponovno poročene razvezane zakonce življenje s Kristusom in Cerkvijo prekine? Avtor v prvem delu razprave predstavi rezultate ankete, izvedene med razvezanimi zakonci od maja do julija 2015. Ti pokažejo, da je zakonska razveza večino spodbudila k duhovni rasti. V drugem delu razprave avtor s pomočjo ankete in teologije duhovnosti ponudi tri predloge za pastoralo razvezanih: izboljšati spoštljivo sprejemanje; izboljšati ugotavljanje ničnosti zakonske vezi; omogočiti pot pokore in odpuščanja, ki upošteva »poraz« v duhovni rasti.

Ključne besede: razvezani zakonci, civilno poročeni razvezani zakonci, poraz v duhovnem življenju, pastoralo razvezanih, anketa